

**ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АСПЕКТІВ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОСТІ
В РОМАНІ ДЖОНА ФАУЛЗА “THE COLLECTOR”**

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання про необхідність вироблення специфічного універсального методу аналізу будь-якого твору мистецтва підіймається багатьма науковцями. Сьогодні вчені активно полемізують щодо запровадження нової термінології, яка здатна повною мірою відбити складність взаємодії різних мистецтв. Так, наприклад, Ульріх Вайсшайн, спеціаліст із компаративної літератури та корпоративного мистецтва, писав про можливість появи нової «супердисципліни» – “Comparative Arts” («Порівняльна наука про мистецтво»), методологія якої базувалася б на синтезі літературознавства й естетики [1, с. 372–392].

Показовим у цьому плані є також запроваджені у науковий обіг термін «інтермедіальність», під яким розуміють: а) особливий спосіб організації тексту, в якому різні види мистецтв взаємодіють одне з одним; б) методологію аналізу, яка дозволяє вивчати різні способи кореляції різнорідних художніх (мистецьких) дискурсів, виявляти точки «перетину» смислових і образних інтенцій живопису, музики й літератури; описувати «канали зв'язків» у творах із поліхудожньою структурою [2, с. 169].

Завдяки розвитку сучасної мови, літератури й мистецтва сьогодні набувають нового осмислення феномени мистецтва й літератури, і через це виникає необхідність створення нових способів аналізу художнього твору.

Поглиблене вивчення специфіки внутрішньотекстових зв'язків засвідчило, що в художньому творі можуть взаємодіяти різні образні ряди, які породжують так званий поліхудожній твір, тобто твір із використанням виражальних засобів мови різних видів мистецтва. У такому творі часто виникає ефект своєрідної художньої поліфонії, коли засоби художньої виразності різних видів мистецтва, взаємодіючи й трансформуючись, створюють об'ємний, багатовимірний, синтетичний художній образ. У мистецтві цей принцип називають інтермедіальністю – термін, який запровадив австрійський літературознавець О. Ханзен-Льове. У вузькому значенні інтермедіальність – особливий тип внутрішньотекстових взаємозв'язків у художньому творі, який ґрунтується на взаємодії мов різних видів мистецтва. У ширшому значенні інтермедіальність – це створення цілісного поліхудожнього простору в системі культури (або створення художньої «метамови» культури) [2, с. 168].

Вадим Міхалев стверджував: «У дослідженні синтезу в мистецтві мають сенс усі значення цього поняття. Під синтезом маються на увазі і взаємодія, і поєднання, і злиття, і складання» [3, с. 59].

Взаємодія – поняття широке, загальне, яке містить у собі кілька конкретних понять, серед них – синтез. Кожен синтез – взаємодія, але не кожна взаємодія – синтез. Дмитро Наливайко у статті «Література в системі мистецтв як галузь компаративістики» послуговується переважно загальними, широкими дефініціями, як-от взаємозв'язок, взаємовплив, взаємодія: «Проблеми взаємозв'язку і взаємовпливу літератури й інших мистецтв, передусім літератури й живопису, літератури й музики, літератури й театру та кіно, виходять на перший план у другій половині ХХ ст. і в літературознавстві й мистецтвознавстві набувають першорядної ваги» [4, с. 16].

Інтермедіальність передбачає організацію тексту через взаємодію різних видів мистецтва, тобто через включення різних семіотичних рядів. Тому в системі інтермедіальних відносин спочатку, як правило, відбувається перехід одного художнього коду в інший, а потім – взаємодія, але не на семіотичному, а на смислового рівні. Наприклад, включення елементів інших видів мистецтв у нехарактерний для них вербальний ряд суттєво модифікує сам принцип взаємодії мистецтв [2, с. 172].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині інтермедіальність є одним із новітніх та найперспективніших понять у сучасній гуманітарній науці, про що свідчать численні публікації вітчизняних та європейських дослідників. Одним із аспектів дослідження та обговорення, які сьогодні є актуальними й привертають пильну увагу науковців, є питання взаємодії різних видів мистецтв у межах художнього тексту. Дослідженням цього питання займалися такі науковці, як Ю. Лотман [5], Н. Тішуніна [6], І. Борисова [7], І. Раджевські [8], У. Вайсшайн [1] та ін. Це обумовлюється тим, що проблеми кодування й перекодування творів усередині різних семіотичних (знакових) систем, якими є твори живопису, музики та архітектури, набувають особливого значення. Особливості вербалізації невербальних видів мистецтв досі залишаються недостатньо висвітленими, і саме це пояснює актуальність нашої розвідки.

Мета цієї статті полягає в виявленні особливостей вербалізації інтермедіальності в художньому тексті, що здійснюється методом нарративно-семіотичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Інтермедіальність є характерною ознакою творчості англійського письменника Джона Фаулза. Матеріалом дослідження став роман “The Collector”, який вважається одним із творів із великою кількістю прикладів інтермедіальності, тому що автор часто звертається до творчості різних митців минулих епох.

Для створення художньої поліфонії в тексті Джон Фаулз використовує виражальні засоби мови різних видів мистецтва, які знаходять своє відображення на рівні вербального коду. На цьому рівні вони можуть виражатися лексемами й лексичними одиницями, які представляють різні види мистецтва, як-от архітектура, живопис, фотографія, пейзажний опис, який може розглядатися як стала намальована картина оточуючого середовища.

За словами Анджели Картер, творчість Джона Фаулза – це «фольклор освічених людей»; алюзії сприймаються як посилання на загальний фонд знання читача [9]. Автор прямо або опосередковано переплітає в тексті коди різних мистецтв. Серед них спостерігаємо такі види.

Художня література.

Одним із видів інтермедіальності є поняття інтертекстуальності, яке використовується для позначення загальних властивостей текстів, що виражається в наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть різноманітними способами явно або неявно посилатися один на одного [8, с. 44]. Це явище спостерігається з найперших сторінок роману, де автор презентує читачеві імена головних героїв. Так, автор дає героїні роману ім'я Міранда, нагадуючи читачеві про дочку Просперо з роману Вільяма Шекспіра «Буря». Відповідно, цей зв'язок простежується в характерах персонажів, оскільки обидві вони дуже молоді, замріяні, витончені.

Дівчина, судячи Фердінанда – головного героя роману – за його вчинки, мислення та поведінку, вирішує дати йому прізвисько Калібан, через його неосвіченість, грубість та жорстокість. *“I have to give him a name. I'm going to call him Caliban”* [10, с. 60]. Це прізвисько є інтертекстуальним посиланням на твір Вільяма Шекспіра «Буря», де Калібан – це грубий, злий, неосвічений дикун; він не простий, у ньому є природна, дика сила. Протягом всього твору автор підкреслює різницю двох людей. Міранда – творча, освічена особистість: *“there was the bit in the local paper about the scholarship she'd won and how clever she was, and her name as beautiful as herself, Miranda”* [10, с. 10], якій дуже складно знайти спільну мову з простим, прагматичним Фердінадом: *“They still treated me behind the scenes for what I was”* [10, с. 14].

Живопис.

Читаючи роман, можна натрапити на велику кількість посилань на роботи відомих митців, музикантів, художників. Автор жодного разу не додає додаткової інформації про них, сподіваючись, що його читач зможе самостійно зрозуміти контекст. *“I remember he once said about a Mondrian...”* [10, с. 173]. Відомо, що Піт Мондріан був талановитим нідерландським художником, який поклав початок абстрактному живопису.

“Piero. I've spent the whole day with Piero, I've read all about him, I've stared at all the pictures in the book. I've lived them”. Згаданий Мірандою П'єро – художник, представник італійського Відродження.

“I thought of Piero standing in front of a Jackson Pollock, no, even a Picasso or a Matisse” [10, с. 130]. Джексон Поллок – американський художник, один із визначних представників абстрактного експресіонізму, що вплинув на мистецтво другої половини XX століття; Пабло Пікассо – іспанський художник, скульптор, графік, театральний художник, кераміст і дизайнер; Анрі Матісс – французький художник і скульптор, лідер течії фовістів.

“I want to paint like Berthe Morisot, I don't mean with her colours or forms or anything physical, but with her simplicity and light” [10, с. 131]. Берта Морізо – французька художниця, що входила до кола імпресіоністів.

Окремим видом живопису в художньому тексті є створення пейзажу, що завжди так чи інакше апелює до образів, які візуалізуються у творі.

Автор використовує опис природи для того, щоб передати відчуття героїв. Природа, описана автором, використовується для передачі стосунків між головними героями. Як тільки вони знаходять спільну мову – природа ніби заспокоюється: *“It was a funny night, there was a moon behind the cloud, and the cloud was moving, but down below there was hardly any wind. When we came out she spent a few moments just taking deep breaths”* [10, с. 61].

Короткі миті перебування за межами похмурого будинку були ковтком надії та свободи для Міранди: *“That was so good, so good I can't describe it. So living, so full of plant smells and country smells and the thousand mysterious wet smells of the night”* [10, с. 137].

Архітектура.

Як вид мистецтва архітектура входить у сферу духовної культури, естетично формує оточення людини, виражає суспільні ідеї в художніх образах.

Починаючи з опису будинку, який придбав Фердінад для життя, автор проводить метафоричну паралель із кліткою для тендітної пташки. Міранда, ув'язнена в ньому, лише мріяла та згадувала свободу: *“Everything's locked. All the windows in the front of the house have indoor shutters. The others are padlocked”* [10, с. 147].

Фотографія.

Для того, щоб задовольнити Міранду та здаватися хоч якось досвідченим у мистецтві, Фердінад намагається займатися фотографією. *“I know why he likes the photographing business. He thinks it makes me think he's artistic. And of course he hasn't a clue. No imagination”* [10, с. 139].

Автор підіймає проблему ставлення до мистецтва. Через Міранду він передає погляд на мистецтво як на живий, динамічний організм, який слугує для творення, а через бачення Фердінанда він говорить про анти-мистецтво, яке виражає себе в руйнуванні.

“The next thing I said was, I do photography too. I had some pictures of the woods behind the house, and some of the sea coming over the wall at Seaford, really nice ones. They're not much. They're dead, she said” [10, с. 55].

Музика.

Музика у стосунках головних героїв була також істотною підставою для непорозуміння. Міранда, яка відчувала кожну ноту, та Фердінад, який взагалі на ній не розумівся. *“I didn't know anything about music but I saw a record with some orchestra music by Mozart so I bought that. It was a good buy, she liked it and so me for buying it. One day much later when we were hearing it, she was crying”* [10, с. 110].

Музика для Міранди була можливістю відчутти почуття та переживати їх знову й знову. “*It was the music. The Goldberg Variations. There was one towards the end that was very slow, very simple, very sad, but so beautiful beyond words or drawing or anything but music, beautiful there in the moonlight. Moon-music, so silvery, so far, so noble*” [10, с. 114]. Тут автор посилається на твір Й.-С. Баха «Гольдберг-варіації»: 30 варіацій для клавесина.

Згадуючи відомі музичні твори, автор завжди залучає емоційний коментар персонажа, який передає оціночне судження про музичний твір. “*Bartok’s Music for Percussion and Celesta. The loveliest*” [10, с. 120]. Музика для струнних, ударних і челести — твір Бела Бартока, відомого угорського композитора, оцінюється тут прикметником *loveliest* найвищого ступеня порівняння, передаючи захоплення та задоволення.

Висновки. Специфічна організація розглянутого твору Джона Фаулза репрезентує яскраво виражений інтермедіальний характер, інтермедіальність тут є ключовим жанротворчим фактором тексту. Використання інтермедіальних маркерів свідчить не тільки про багатогранність, унікальність та естетичний модус митця. Інтермедіальність у цьому творі слугує для створення глибокого потенціалу розуміння підтексту твору. Автор вдається до залучення великої кількості інтермедіальних аспектів із метою створення художньої образності та формування багатовимірної художньої картини світу.

Література:

1. Вайсштайн У. Порівняння літератури з іншими видами мистецтва : сучасні тенденції та напрями дослідження в літературознавчій теорії й методології / У. Вайсштайн // Сучасна літературна компаративістика : стратегії та методи. – К., 2009. – С. 372–392.
2. Кондратюк Л. Дискурс взаємодії мистецтв (літературний імпресіонізм) / Л. Кондратюк // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2010. – Вип. 25. – С. 167–177.
3. Михалев В. Видовая специфика и синтез искусств / В. Михалев. – К. : Наукова думка. – 1984. – 100 с.
4. Наливайко Д. Література в системі мистецтв як галузь компаративістики / Д. Наливайко // Слово і час. – 2003. – № 5. – К. : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія». – 2006. – С. 10–18.
5. Лотман Ю. Культура и язык // Ю. Лотман. – Семиосфера. СПб. – 2010. – 560 с.
6. Тишуніна Н. В діапазоні гуманітарного знання. Сборник к 80-летию профессора М.С. Кагана / Н. Тишуніна. – Серия «Мыслители» – Выпуск 4 – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество. – 2001. – С. 149–154.
7. Борисова И. Интермедіальний аспект взаємодії музики і літератури в руском романтизмі : дис. ... канд. культурології / И. Борисова. – СПб., 2000. – 251 с.
8. Rajewsky I. Intermediality, Intertextuality and Remediation: A Literary perspective on Intermediality / I. Rajewsky // Intermediality: History and Theory of the Arts, Literature and Technologies. – Numéro 6. – 2005. – P. 43–64.
9. Антипенко Е. Интертекстуальный характер романов Дж. Фаулза / Е. Антипенко // Единая редакция научных журналов БФУ им. И. Канта. – № 2. – 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://journals.kantiana.ru/upload/iblock/2bc/Антипенко_242-251.pdf.
10. Fowles J. The collector / J. Fowles // Vintage. – London, 1998. – 282 p.

Анотація

О. ПЕШКОВА. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АСПЕКТІВ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОСТІ В РОМАНІ ДЖОНА ФАУЛЗА “THE COLLECTOR”

У статті розглядається актуальна проблема взаємодії різних видів мистецтв у межах художнього тексту, яка обумовлюється зростаючим значенням кодування й перекодування творів як семіотичних систем. Метою статті є виявлення особливостей вербалізації інтермедіальності в художньому тексті. Здійснено інтерпретацію полікодового тексту шляхом дослідження значення вербальних знаків на матеріалі роману Джона Фаулза “The Collector”. Організація твору репрезентує чітко виражений інтермедіальний характер, який стає ключовим жанротворчим фактором тексту. Інтермедіальність у цьому романі слугує для створення глибокого потенціалу розуміння підтексту твору.

Ключові слова: інтермедіальність, інтермедіальний аналіз, вербалізація, художній текст, семіотика, код.

Аннотация

Е. ПЕШКОВА. ОСОБЕННОСТИ ВЕРБАЛИЗАЦИИ АСПЕКТОВ ИНТЕРМЕДИАЛЬНОСТИ В РОМАНЕ ДЖОНА ФАУЛЗА «КОЛЛЕКЦИОНЕР»

В статье рассматривается актуальная проблема взаимодействия различных видов искусств в рамках художественного текста, которая обуславливается растущим значением кодирования и перекодирования произведений как семиотических систем. Целью исследования является выявление особенностей вербаллизации интермедіальности в художественном тексте. Осуществлена интерпретация поликодового текста путем исследования значения вербальных знаков на материале романа Джона Фаулза “The Collector”. Организация произведения имеет четко выраженный интермедіальний характер, который становится ключевым жанрообразовательным фактором текста. Интермедіальность в рассматриваемом романе служит для создания глубокого потенциала понимания подтекста произведения.

Ключевые слова: интермедіальность, интермедіальний аналіз, вербалізація, художественный текст, семиотика, код.

Summary

**O. PIESHKOVA. THE PECULIARITIES OF VERBALIZATION OF INTERMEDIALITY ASPECTS
IN THE NOVEL “THE COLLECTOR” BY JOHN FOWLES**

The article represents the actual problem of the interaction of different kinds of art within the framework of a literary text, which happens due to the increasing value of the encoding and transcoding texts as semiotic systems. The aim of this study is to determine the characteristics of the verbalization of intermediality in a literary text. The interpretation of the text field is made by examining the value of verbal signs on the material of John Fowles “The Collector” novel. The organization of the literary text clearly defines intermediality character, which becomes a key factor of creating a specific genre of the text. Intermediality in this text is used to create a deeper potential for understanding of the text.

Key words: intermediality, intermediality analysis, verbalization, literary text, semiotics, code.